

ԼԵՎՈՆ ՕՀԱՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ՊՐՈԲԱՑԻԱՅԻ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՓՈՐՉԸ

Հայաստանի Հանրապետության քրեակատարողական ծառայությունն այսօր էլ պրոբացիա հիշեցնող որոշ գործառույթներ է իրականացնում: Այս աշխատանքները կատարվում են ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի և քրեակատարողական հաստատությունների սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ կատարող ստորաբաժանումների կողմից:

Քրեական արդարադատության համակարգում պատժի ինստիտուտն այն կարևոր բաղադրիչներից է, որն ապահովում է արդարադատության ամբողջականությունը, նաև տեսանելի և արդյունավետ դարձնում արդարադատության իրականացումը:

Հիմնարար բառեր - պրոբացիա, քրեակատարողական ծառայություն, պատժի ինստիտուտ, արդարադատության համակարգ:

Թարգմանաբար «պրոբացիա» նշանակում է փորձաշրջան կամ փորձություն: Պրոբացիա հասկացության վերաբերյալ առկա են տարբեր մոտեցումներ: Որոշ հեղինակներ կարծում են, որ պրոբացիայի էությունն այն է, որ դատավճիռն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն կասեցվում է, փոխարենը հանցագործը ազատություն է ստանում՝ պրոբացիոն մարմնի վերահսկողության և հատուկ պայմանների առկայությամբ:

Մեկ այլ աղբյուրի համաձայն՝ պրոբացիան հատուկ ընտրված հանցագործների հետ աշխատանքներ տանելու մեթոդ է: Այն բնութագրվում է պատժի պայմանական կասեցմամբ և իրավախախտի նկատմամբ վերահսկողության սահմանմամբ:

Ըստ մեկ այլ բնորոշման՝ պրոբացիան լայն հասկացություն է, պատժի յուրահատուկ մեթոդ, որը հիմնվում է սոցիալ-մանկավարժական սկզբունքների վրա և բնութագրվում է հանցագործի նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու և օգնություն տրամադրելու համակցությամբ:

Հաջորդ մոտեցման համաձայն՝ պրոբացիան ազատ համակարգ է, որը կիրառվում է այն իրավախախտների նկատմամբ, ովքեր առանձնապես են իրենց քրեական անհատականությամբ, կատարված հանցանքի բնույթով, գործող համակարգի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքով, որի նպատակն է իրենց փոխելու հնարավորություն տալը և սոցիալական միջավայրում իրենց տեղը գտնելը:

Այնուամենայնիվ, պրոբացիա հասկացության իրավական բացատրությունը տրվել է Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից ԵԽ անդամ պետություններին ուղղված 2010/1 առաջարկությամբ: Համաձայն այդ առաջարկության՝ «Պրոբացիան վերաբերում է հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ նշանակված պատիժների ու միջոցների կատարմանը: Այն ներառում է մի շարք գործողություններ և միջամտություններ, որոնց

թվում են վերահսկողությունը, ուղղորդումն ու աջակցությունը՝ ուղղված հանցագործություն կատարած անձի վերասոցիալականացմանը, ինչպես նաև հանրային անվտանգության ապահովմանը...»:

Քրեական արդարադատության համակարգում պատժի ինստիտուտն այն կարևոր բաղադրիչներից է, որն ապահովում է արդարադատության ամբողջականությունը, նաև տեսանելի և արդյունավետ դարձնում արդարադատության իրականացումը:

Եթե դիտարկենք եվրոպական երկրներում այս համակարգերի միտումները, ապա պետք է փաստել, որ պատժի և արդարադատության իրականացումը գնում է դեպի այլընտրանքային պատժամիջոցների կիրառման ընդլայնում և անցում վերականգնողական արդարադատության համակարգի: Հատկապես Մեծ Բրիտանիան առաջատարն էր այս ոլորտում. նա համաշխարհային պրակտիկային առաջարկեց նոր ծառայություն՝ պրոբացիայի ծառայությունը: Պրոբացիան մեծ տարածում գտավ մի շարք եվրոպական երկրների իրավական համակարգերում: Վերջին տասնամյակի ընթացքում Պրոբացիայի պետական ծառայություն է ստեղծվել նաև նախկին խորհրդային հանրապետություններում՝ Լատվիայում, Էստոնիայում, Մոլդովայում, Վրաստանում:

Գոյություն ունեն այնպիսի երկրներ, որտեղ պրոբացիոն աշխատանքները սկզբում թույլատրվել են միայն անչափահասների նկատմամբ: Մասնավորապես Հունգարիայում և Լեհաստանում՝ պրոբացիոն ծառայությունների խնդիրն էր դատարանների համար անչափահասների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրումը և ծնողական հսկողության ներքո գտնվող անչափահասներին լրացուցիչ խնամքի տրամադրումը: Այս աշխատանքները կատարելու համար դատարանները վարձակալում էին հատուկ սոցիալական աշխատողների:

www.lawinstitute.am

Մեծ թվով երկրներում (ինչպես, օրինակ, Ավստրիան, Չեխիան, Լատվիան, Էստոնիան, Ֆինլանդիան և այլն) պրոբացիոն ծառայությունների գործառնություններն ընդգրկում են ինչպես չափահասներին, այնպես էլ անչափահասներին :

Եվրոպական փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ որոշ երկրներում անչափահասների շրջանում պրոբացիոն ծառայություններն իրականացնում են հանցագործությունների կանխարգելման ծրագրեր (Բուլղարիայում դա օրենքով սահմանված հստակ պարտավորություն է, Լատվիայում և Լիտվայում դա իրականացվում է պրոբացիոն ծառայության նախաձեռնությամբ) :

Տարբեր երկրներում պրոբացիոն ծառայության հիմնադրման և զարգացման հետ միասին պրոբացիայի ծառայություններն ընդլայնում էին իրենց լիազորությունները՝ ընդգրկելով նոր գործառնություններ՝ սկսած այլընտրանքային պատիժների կատարումից և մեղիացիայից մինչև քրեական գործերով մինչդատական վարույթի ընթացքում կալանավորմանն այլընտրանք հանդիսացող խափանման միջոցների կիրառման ապահովումը (հսկողության հանձնելը, տնային կալանքը)։ Տնային կալանքի կատարման ընթացքում հանցագործություն կատարած անձանց աջակցության, օժանդակության գործառնություններ են նախատեսվում հատկապես Դանիայում, Իտալիայում,⁶ Նորվեգիայում, Շոտլանդիայում և Սլովենիայում :

Պրոբացիոն ծառայությունն իր կազմակերպչիրավական տեսքով և գերատեսչական ու այլ ենթակայությամբ տարբեր երկրներում կրում է տարբեր բնույթ : Այնուամենայնիվ, պետք է փաստել, որ, անկախ պետության կողմից որդեգրած քաղաքականությունից ու «պրոբացիա» եզրույթի տարատեսակ կիրառումից, պրոբացիայի ծառայությունն այն մարմինն է, որը տվյալ երկրի օրենսդրությամբ լիազորված է՝ այս կամ այն չափով իրականացնելու «պրոբացիա» եզրույթի մեջ մտնող գործառնությունները :

Եվ չնայած մի շարք նմանություններին ու տարբերություններին՝ այնուամենայնիվ, եվրոպական երկրների համար գլխադասային, հիմնարար իրավական կարգավորում է տրված վերը հիշատակված Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից ԵԽ անդամ պետություններին ուղղված 2010/1 առաջարկությամբ : Ըստ այդ հանձնարարականի՝ «...օրենքով սահմանված կարգով նշանակված ցանկացած մարմին, որն իրականացնում է վերը թվարկված գործառնությունները, հանդիսանում է պրոբացիոն ծառայություն » :

Պետք է փաստել, որ որոշ երկրներում գործում են «զարգացած» պրոբացիոն ծառայություններ, որոնք ներառում են հանրային ծառայություններ (աշխատանքներ), տուժող-հանցագործ, հաշտեցում և այլն : Եվրոպական երկրների մեծամասնությունը

պատկանում է այս երկրների շարքին, սակայն համակարգի ներսում տարբերություններ և առանձնահատկություններ միշտ էլ լինում են :

Հաշվի առնելով առկա նմանություններն ու տարբերությունները՝ այնուամենայնիվ, միջազգային փորձի ուսումնասիրությունից բխում է, որ պրոբացիայի ծառայության ենթակայությունը հանգում է հիմնականում հետևյալ մի քանի ձևերի, մասնավորապես՝

1) դատական իշխանության ներսում. այդպիսի պետություններ են, օրինակ, Էստոնիան, Չեխիան : Դրանցում ընդհանուր իրավասության յուրաքանչյուր դատարանին կից գործում է պրոբացիայի ծառայության առանձին ստորաբաժանում, իսկ պրոբացիայի ծառայողները հանդիսանում են դատական ծառայողներ ,

2) գործադիր իշխանության ենթակայությամբ. այս իրավակարգավորումը ընտրել է եվրոպական պետությունների մեծ մասը՝ Անգլիան, Շվեդիան, Դանիան, Ֆինլանդիան, Հունգարիան, Վրաստանը, Մոլդովան, Լատվիան և ուրիշներ : Այս դեպքում պրոբացիոն ծառայությունը կարող է հանդես գալ որպես արդարադատության համակարգի առանձին վարչություն, առանձնացված ստորաբաժանում կամ այլ կից ծառայություն, ինչպես, օրինակ, Հունգարիայում և Բելգիայում է :

Արդարադատության համակարգի ներսում բանտային համակարգի հետ միացված պրոբացիոն ծառայությունները նույնպես ունեն իրենց առանձնահատկությունները : Մասնավորապես Ֆրանսիայում պրոբացիոն ծառայությունն աչքի է ընկնում տարաբնույթ գործառնություններով : Սակայն, խնդիրն այն է, որ այս խումբ պետություններում մեծամասամբ գործառնությունները ոչ միայն սահմանափակ են, այլ նաև բացակայում են մինչդատական և հետագատման փուլերում (Pre Trial Phase, Post Release Phase) վերահսկողություն սահմանելը, անձին տարաբնույթ օժանդակություն տրամադրելը (թմրամոլության, ալկոհոլամոլության դեմ պայքարում) և այլն : Հետևաբար, այս դեպքում պրոբացիոն ծառայությունը նոր հանցագործությունների կատարումը կանխելու և հանցագործին վերահսկողություն հարցում ավելի քիչ արդյունավետ է :

Ռուսաստանն ու Ուկրաինան ևս նախատեսում են արդարադատության նախարարության կառուցվածքում ստեղծել պրոբացիայի ծառայություն :

Պրոբացիայի ծառայությունները գերատեսչական ենթակայությամբ են գործում նաև Նորվեգիայում, Իտալիայում և Վրաստանում : Մասնավորապես Իտալիայում այս ծառայությունը գործում է ներքին գործերի նախարարության կազմում գործող պրոբացիոն և բանտային համակարգի կազմում : Ոստիկանության և արդարադատության միասնական նախարարության կազմում գործում է Նորվեգիայում⁷ և իրավաբանական օգնության, պրոբացի-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

այի և ուղղիչ աշխատանքների նախարարության կազմում գործում է Վրաստանում¹³,

3) լիովին անկախ. այդպիսի պետություններ են հանդիսանում Ավստրիան¹⁴ և Հոլանդիան¹⁵: Մասնավոր հատվածի կողմից պրոբացիայի իրագործումը դեռևս այդքան էլ տարածված չէ, սակայն դրա առանձնահատկություններն ու առավելություններն արդեն իսկ նկատելի են: Պրոբացիոն ծառայության իրականացումը մասնավոր կազմակերպությունների կողմից ապահովում է դրա գործառույթների իրագործումը պրոբացիայի ամբողջ ընթացքում (փորձաշրջանից առաջ, ընթացքում) և ազատության մեջ լինելու ժամանակ: Այսուամենայնիվ, պետք է փաստել, որ այս երկրներում ևս այդ կազմակերպությունները վերահսկվում և ֆինանսավորվում են արդարադատության նախարարության կողմից,

4) խառը կամ ինքնատիպ մոտեցումներ, մասնավորապես՝

- դատախազության կառույցում, ինչպիսին գործում է միայն Լյուքսեմբուրգում.
- տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից սոցիալական ծառայությունների միջոցով, ինչպիսին Շոտլանդիայում է:

Սակայն, անկախ ենթակայությունից և համապատասխան վերադաս մարմնի կառուցվածքաիրավական ու կազմակերպչական ձևից, Եվրոպական երկրների փորձը ցույց է տալիս, որ պրոբացիոն ծառայության ոլորտի աշխատակիցները հիմնականում քաղաքացիական ծառայողներ են, ովքեր պետք է համապատասխանեն սահմանված պահանջներին: Սահմանված չափորոշիչներին համապատասխան անձնակազմի ընտրությունն ու ներգրավումը նախատեսված է անդամ պետություններին ուղղված առաջարկությամբ: Այն ամրագրում է նաև, որ չափորոշիչներին համապատասխան ընտրության հիմքում պետք է ընկած լինի ազնվության, մարդասիրության, մասնագիտական կարողությունների, ինչպես նաև այն բարդ աշխատանքին համապատասխանության անհրաժեշտությունը, որ պետք է կատարեն պրոբացիոն աշխատակիցները:

Եթե պրոբացիոն ծառայության գործառույթները որոշակիորեն առնչվում են բանտային համակարգին, ապա աշխատակիցները հատուկ կոչում են ստանում (օրինակ՝ Ֆրանսիայում, որտեղ առանձնացված են բանտային սոցիալական աշխատակիցները):

Ինչ վերաբերում է կրթական չափանիշներին, ապա պրոբացիոն աշխատակիցները պետք է սոցիալական գիտությունների կամ իրավաբանության, հոգեբանության ոլորտում բակալավրի աստիճան ունենան: Իռլանդիայում և Ֆրանսիայում աշխատակիցները պետք է նաև աշխատանքային փորձ ունենան: Շատ հաճախ աշխատանքի անցնելուց հետո նրանք մասնակցում են նախապատրաստական դասընթացների, որպեսզի ավելի ծանոթ լինեն

այն աշխատանքներին, որոնց պետք է մասնակցեն:

Արդարադատության նախարարության կամ բանտային համակարգի կողմից հաճախ կազմակերպվում են հատուկ դասընթացներ՝ կոնկրետ աշխատանքներ կատարելու համար: Այդպիսիք են, օրինակ, թմրանյութերի կամ ալկոհոլի օգտագործման դեմ տարվող աշխատանքները: Աշխատանքային փորձի և մասնագիտական կոմպետենտության պահանջի մասին ամրագրված է նաև ՄԱԿ-ի՝ Տոկիոյի կանոններով: Այս կանոններում հատկապես կարևորվում են նաև վերականգնման (treatment) ուղղված աշխատանքներում անձնակազմի համապատասխան վերապատրաստումն ու փորձը¹⁶: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ միջամտությունները պետք է նպատակաուղղված լինեն դատապարտյալների ուղղմանը և հանցավոր գործունեության դադարեցմանը, դատապարտյալների հետ աշխատանքում միջամտություններ կիրառելիս պրոբացիոն աշխատակիցները պետք է ցուցաբերեն միջոլորտային մոտեցում: Այս մասին են վկայում անդամ պետություններին ուղղված CM/Rec(2010)1 առաջարկության պահանջները՝ ամրագրելով. «...դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է կարողանան օգտագործել միջոլորտային մոտեցման վրա հիմնված տարբեր մեթոդներ և համապատասխան ուսումնասիրության արդյունքում ձեռք բերված հիմնավոր գիտելիքներ¹⁷ »:

Մասնագիտական գիտելիքների անհրաժեշտության մասին է վկայում նաև անդամ պետություններին ուղղված R(92)16 առաջարկությունը, որի 75-րդ կանոնով ամրագրված է. «Այլընտրանքային պատիժներ կատարող պատասխանատու մարմինները պետք է կիրառեն մասնագիտական ստանդարտներին համապատասխան հաստատված մեթոդներ: Նշված մեթոդները պետք է համապատասխանեն սոցիալական աշխատանքի կամ հարակից այլ գիտությունների ժամանակակից զարգացումներին»:

Աշխատակազմի առումով գրեթե բոլոր ծառայություններն ունեն եռաստիճան համակարգ՝

- ղեկավարություն,
- պրոբացիոն աշխատակիցներ,
- վարչական աշխատակազմ:

Պրոբացիոն աշխատանքների մեջ կարող են ներգրավվել նաև աշխատանքային այլ խմբեր: Նախ հատուկ պարտականություններով պրոբացիոն աշխատակիցներ, ովքեր ապահովում են վերահսկողության իրականացումը¹⁸:

Երկրորդ կարևոր խումբը բաղկացած է կամավորներից: Օրինակ՝ Շվեդիայում, բացի մասնագիտացված աշխատողներից կան նաև կամավորներ՝ սովորական քաղաքացիներ, ովքեր ընկերական կամ մտերմիկ հարաբերությունների մեջ են գտնվում հանցագործների հետ: Հանցագործների հետ տարվող աշխատանքների համար նրանք ստանում են

համեստ վարձատրություն²⁰ :

Տոկիոյի կանոնների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ կամավորների ընտրությունը կատարվում է՝ հաշվի առնելով նրանց ունեցած վերաբերմունքն այն աշխատանքի նկատմամբ, որին նրանք ներգրավվելու են: Նրանք պետք է ապահովագրված լինեն իրենց պարտականությունները կատարելիս ստացած ֆիզիկական վնասվածքներից կամ պատահարներից: Կամավորները հիմնականում ներգրավվում են այնպիսի աշխատանքներում, ինչպիսիք են.

- հանցագործներին օգնություն տրամադրել աշխատանք փնտրելիս,
- օգնել այլ կամավորների ծառայություններին ներգրավվելու հարցում,
- գրագիտության հետ խնդիրներ ունեցող հանցագործների համար ծառայել որպես ուսուցիչներ և այլն²¹ :

Ինչպես ցանկացած մարմնի, այնպես էլ պրոբացիոն ծառայության հիմնադրման և արդյունավետ գործունեության համար, առավել ևս, երբ այդ ծառայությունն իրականացնում է բազմամասնագիտական լայնածավալ աշխատանքներ, խիստ անհրաժեշտ է սահմանել այն հիմնարար սկզբունքները, որոնք ապահովելու և ամրագրելու են տվյալ ծառայության գործունեության ու գործողությունների շրջանակը:

Ինչպես պրոբացիոն ծառայությանը վերաբերող այլ հստակեցումները, այնպես էլ ծառայությունների գործունեության հիմնարար սկզբունքներն ամրագրված են ԵԽ անդամ պետություններին ուղղված և վերը հիշատակված առաջարկությամբ²² :

Այդ առաջարկությունը սահմանում է պրոբացիոն ծառայությունների հիմնարար հետևյալ սկզբունքները.

1. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների նպատակը կրկնահանցագործությունը կրճատելն է՝ հանցագործություն կատարած անձի հետ բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատելու միջոցով նրանց վերահսկելու (ներառյալ՝ հարկ եղած դեպքում հսկելու), ուղղորդելու ու աջակցելու և նրանց բարեհաջող սոցիալական ներգրավումը խթանելու նպատակով: Ուստի, պրոբացիան նպատում է հանրային անվտանգությանը և արդարադատության պատշաճ իրականացմանը,

2. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է հարգեն հանցագործություն կատարած անձանց իրավունքները:

Դրանց բոլոր միջամտությունների դեպքում պետք է պատշաճ կերպով հաշվի առնվեն հանցագործություն կատարած անձանց արժանապատվությունը, առողջությունը, անվտանգությունն ու բարեկեցությունը,

3. բոլոր դեպքերում, երբ դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները զբաղվում են հանցագործությունից տուժած անձանց վերաբերող հարցերով, դրանք պետք է հարգեն նրանց իրավունքներն ու կարիքները,

4. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է ամբողջությամբ հաշվի առնեն հանցագործություն կատարած անձանց անհատական առանձնահատկությունները, պայմանները և կարիքները՝ ապահովելու համար, որպեսզի յուրաքանչյուր դեպքում ցուցաբերվի արդարացի և համարժեք վերաբերմունք: Դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների միջամտությունները պետք է իրականացվեն՝ բացառելով խտրականությունը որևէ հիմքով, ինչպես, օրինակ՝ սեռը, ռասան, մաշկի գույնը, լեզուն, կրոնը, հաշմանդամությունը, սեռական կողմնորոշումը, քաղաքական կամ այլ հայացքները, ազգային կամ սոցիալական ծագումը, էթնիկ փոքրամասնությանը պատկանելությունը, գույքային դրությունը, ծնունդը կամ այլ կարգավիճակը,

5. որևէ պատժի կամ միջոցի կատարման ժամանակ դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները հանցագործություն կատարած անձին չպետք է ծանրաբեռնեն կամ սահմանափակեն նրա իրավունքներն ավելի, քան նախատեսված է դատական կամ վարչական մարմնի որոշմամբ և պահանջվում է յուրաքանչյուր առանձին դեպքում՝ կախված հանցագործության ծանրությունից կամ կրկնահանցագործության՝ պատշաճ կերպով գնահատված ռիսկից,

6. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները հնարավորինս պետք է ձգտեն հանցագործություն կատարած անձանց տեղեկացված համաձայնությունը ստանալուն և համագործակցությանը՝ նրանց առնչությամբ կատարվող միջամտության կապակցությամբ,

7. մեղքի վերջնական հաստատմանը նախորդող ցանկացած միջամտության համար պետք է պահանջվի հանցագործություն կատարած անձանց տեղեկացված համաձայնությունը, և այդպիսի միջամտությունը չպետք է հակասի անմեղության կանխավարկածին,

8. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները, դրանց խնդիրներն ու պարտականությունները, ինչպես նաև պետական մարմինների և այլ մարմինների հետ հարաբերությունները պետք է սահմանվեն ազգային իրավունքով,

9. պետական մարմինները պետք է շարունակեն պատասխանատվություն կրել պրոբացիայի

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

համար նույնիսկ այն դեպքում, երբ ծառայությունները մատուցվում են այլ մարմինների կամ կամավորների կողմից,

10. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների համար պետք է ապահովվեն համապատասխան հեղինակություն, ճանաչում և ռեսուրսներ,

11. որոշում կայացնող մարմինները հարկ եղած դեպքում պետք է դիմեն դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմիններին, որպեսզի վերջիններս կրկնահանգագործությունը նվազեցնելու և ազատությունից զրկելու այլընտրանքների կիրառումը խթանելու նպատակով տրամադրեն մասնագիտական խորհրդատվություն և իրականացնեն վերահսկողություն,

12. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է համագործակցեն այլ պետական կամ մասնավոր կազմակերպությունների և տեղական համայնքների հետ՝ հանցագործություն կատարած անձանց սոցիալական ներգրավումը խթանելու նպատակով: Հանցագործություն կատարած անձանց համալիր կարիքները բավարարելու և հանրային անվտանգությունը ամրապնդելու համար անհրաժեշտ է կատարել համակարգված ու լրացուցիչ միջգերատեսչական և միջոլորտային աշխատանք,

13. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների կողմից ձեռնարկվող բոլոր գործողություններն ու միջամտությունները պետք է համապատասխանեն ազգային և միջազգային էթիկական ու մասնագիտական ամենաբարձր չափանիշներին,

14. անհրաժեշտ է ունենալ պրոբացիոն գործունեությանը կապված բողոքարկման մատչելի, անկողմնակալ և արդյունավետ ընթացակարգեր,

15. դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է ենթարկվեն պարբերական պետական ստուգումների և (կամ) անկախ դիտանցման,

16. իրավասու մարմինները պետք է բարձրացնեն պրոբացիոն աշխատանքների արդյունավետությունը՝ խթանելով հետազոտական աշխատանքները, որոնք պետք է օգտագործվեն՝ ուղղորդելու պրոբացիոն քաղաքականությունը և պրակտիկան,

17. իրավասու մարմինները և դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինները պետք է տեղեկացնեն լրատվամիջոցներին և լայն հասարակությանը դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմինների աշխատանքի մասին՝ հասարակությունում նրանց դերի և արժեքի մասին առավել լավ պատկերացման ձևավորումը խթանելու նպատակով:

Ներկայումս Հայաստանում չկա սույն հոդվածում վերը ներկայացված ծառայության տիպի պրոբացիոն ծառայություն: Սակայն 2012թ. հուլիսի 2-ի՝ Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով հաստատված Դատական և իրավական բարեփոխումների 2012-2016թթ. ծրագրով նախատեսված է Հայաստանում ստեղծել քրեակատարողական ծառայությունից անկախ գործող պրոբացիոն ծառայություն:

Պրոբացիայի ծառայության ստեղծման անհրաժեշտությունը պայմանավորվում է նաև մասնագիտական գիտելիքների հիման վրա այնպիսի գործառույթների կատարումն ապահովելու նպատակով, ինչպիսիք են դատարանների կողմից պատժի նշանակման փուլում և անկախ հանձնաժողովների կողմից անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ անձի պատժի չկրած մասնավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցը լուծելիս այդ ամբաստանյալի կամ դատապարտյալի սոցիալ-հոգեբանական բնութագրի վերաբերյալ եզրակացության ներկայացումը, ինչը կնպաստի առավել արդարացի պատժաչափի նշանակման կամ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասնավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ առավել ճիշտ որոշման կայացմանը: Վերոշարադրյալ գործառույթները կատարելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատության նախարարության կազմում պետք է ստեղծվի պետական մարմին, որը լիովին կապահովի վերը նշված խնդիրների իրականացումը և կգործի Հայաստանի Հանրապետության քրեակատարողական ծառայությունից անկախ և առանձին²³:

Հայաստանի Հանրապետության քրեակատարողական ծառայությունն այսօր էլ պրոբացիա հիշեցնող որոշ գործառույթներ է իրականացնում: Այս աշխատանքները կատարվում են ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի և քրեակատարողական հաստատությունների սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ կատարող ստորաբաժանումների կողմից: Սակայն Հայաստանի Հանրապետությունում Պրոբացիայի ծառայության լիազորությունների և գործառույթների շրջանակը պետք է ընդգրկի մինչդատական փուլում մինչդատական զեկույցի պատրաստում և կալանավորմանը այլընտրանք խափանման միջոցներից տնային կալանքի և հսկողության իրականացում, դատական փուլում՝ մինչև պատժի նշանակելը զեկույցի տրամադրում և մեղիացիա, պենիտենցիար փուլում՝ այլընտրանքային պատիժների կատարում, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում՝ փորձաշրջանի կազմակերպում և իրականացում, վերականգնողական աշխատանքներ, պատժից ազատված

www.lawinstitute.am

անձի վարքի վերահսկողություն, պատիժը հետաձգված անձանց նկատմամբ վերահսկողություն, ազատագրված տեսքով պատժի կրման ընթացքում պատժի անհատական պլանավորմանը աջակցություն, հետպեմիտենցիա փուլում՝ դատվածությունը

հանելու առնչությամբ որոշում կայացնելու իրավասություն ունեցող մարմնին զեկույցի ներկայացում:

- ¹ Handbook on Probation Services: Guidelines for Probation Practitioners and Managers. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Jon Klaus, 1998.
- ² Cartledge et al. 1981, in Harris 1995: 3-4.
- ³ Recommendation CM/Rec (2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.
- ⁴ European Probation Service Systems: A Comparative Overview. Anton M. van Kalmthout and Ioan Durnescu. Chapter 14: Hungary.
- ⁵ European Probation Service Systems: A Comparative Overview. Anton M. van Kalmthout and Ioan Durnescu. Chapter 25: Poland.
- ⁶ Handbook on Probation Services: Guidelines for Probation Practitioners and Managers. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Jon Klaus, 1998.
- ⁷ Handbook on Probation Services: Guidelines for Probation Practitioners and Managers. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Jon Klaus, 1998.
- ⁸ http://www.cepprobation.org/uploaded_files/1_Chapter_1_Comparative_overview.pdf.
- ⁹ European Probation Service Systems: A Comparative Overview. Anton M. van Kalmthout and Ioan Durnescu.
- ¹⁰ Recommendation CM/Rec (2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.
- ¹¹ European Probation Service Systems: A Comparative Overview. Anton M. van Kalmthout and Ioan Durnescu.
- ¹² http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20Norway.pdf.
- ¹³ <http://www.probation.gov.ge/index.php?action=0&lang=eng>.
- ¹⁴ http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20Austria.pdf.
- ¹⁵ http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20the%20Netherlands.pdf.
- ¹⁶ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules); 13,2.
- ¹⁷ Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules; 76, 77.
- ¹⁸ European Rules on Community Sanctions and Measures: Recommendation No. R (92) 16, Rule 75.
- ¹⁹ http://www.unicri.it/documentation_centre/probation/docs/Probation_handbook.pdf.
- ²⁰ The Prison and Probation Service in the community in Sweden. Swedish Prison and Probation Service Head Office, 2011.
- ²¹ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), G.A. res. 45/110, annex, U.N. GAOR Supp. (No. 49A) at 197, U.N. Doc. A/45/49 (1990).
- ²² Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.
- ²³ 2012-2016թթ. Գատական և իրավական բարեփոխումների ծրագիր.

Левон Оганян

Аспирант института философии и права
Национальной академии наук РА

РЕЗЮМЕ

Европейский опыт службы probation

Тюремные учреждения и probation Республика Армения сегодня, напоминающие некоторые функции для выполнения этой работы осуществляются Министерством юстиции, уголовного отдела Департамента санкций и исправительных учреждениях социальных, психологических и правовых единиц органов. Система уголовного правосудия является важным компонентом Института наказания, которое обеспечивает целостность справедливости, наглядности и эффективности правосудия.

Ключевые слова: probation, уголовно-исполнительное учреждение, институт наказания, система правосудия.

Levon Ohanyan

PhD student of the Institute of Philosophy and Law
National Academy of Science of RA

SUMMARY

European experience of Probation Service

Prison and Probation Service of the Republic of Armenia today reminds some functions to perform. This work is done by the Ministry of Justice Criminal Division of the Department of sanctions and penal institutions of social, psychological and legal enforcement units. The criminal justice system is an important component of the Institute of punishment, which ensures the integrity of the justice, visible and effective administration of justice.

Keywords: probation, criminal-executive institution, Institute of punishment, the justice system.